

SUMMARY

The following article highlights the Belarusian militia formation process in 1920 – 1924. The author notices that from the very beginning the Soviet militia was made up as a «dictatorship of the proletariat» body. According to those days reports in 1920 – 1924 Belarusian militia was staffed mostly with «workers and peasants». The article also touches upon the subject of the Belarusian

militia legal foundation. The author proves the fact, that in the early times of the militia formation it was not regular and worked only on the territories taken by the Red Army, where the Soviet power was temporally established. The first militia management and staffing structure is given in the following article.

Паступіў у рэдакцыю 22.11.2012 г.

УДК 930(476)«1941/1942»

А.А. Крыварот,

кандыдат гістарычных навук, дацэнт кафедры паліталогіі і права БДПУ

БАРАЦЬБА ПАРТЫЗАН З КАРНЫМІ АКЦЫЯМІ ГЕРМАНСКІХ АКУПАНТАЎ НА ТЭРЫТОРЫІ БЕЛАРУСІ Ў 1941 – ПАЧАТКУ 1942 г.: ГІСТАРЫЯГРАФІЯ ПЫТАННЯ

Партызанскі рух на тэрыторыі Беларусі супраць германскіх войск пачаў разгорвацца з першых дзён акупацыі і развіваўся ў цяжкіх умовах насаджэння жорсткага фашысцкага рэжыму. Яго распарадак прадугледжваў тэрор, гвалт, рабаванне і разбурэнне, бязлітаснае падаўленне любых форм супраціўлення праз правядзенне рэгулярных карных акцый.

У артыкуле *пастаўлена мэта*: выявіць ступень асвятлення ў гістарыяграфіі барацьбы партызанскіх сіл з карнымі экспедыцыямі гітлераўскіх захопнікаў на тэрыторыі Беларусі ў пачатковы перыяд Вялікай Айчыннай вайны. Аўтарам былі даследаваны матэрыялы па гісторыі партызанскага руху на тэрыторыі Беларусі, змешчаныя ў фундаментальных і калектыўных выданнях, манаграфіях, энцыклапедыях і даведніках.

Сярод прац, у якіх пададзена інфармацыя аб змаганні партызан з карнікамі ў 1941 – пачатку 1942 г., неабходна вылучыць першы том кнігі «Всенародная партизанская война в Белоруссии против фашистских захватчиков», што падрыхтаваны групай аўтараў, у асноўным супрацоўнікамі КДБ, з шырокім выкарыстаннем архіўных дакументаў. Тут у храналагічнай паслядоўнасці выкладзены матэрыялы, які датычыць партызанскага руху ў Беларусі ад пачатку вайны і да вясны 1942 г. Намі падлічана, што ў кнізе ёсць кароткія звесткі аб 23 баях, праведзеных партызанамі супраць карнікаў у згаданы перыяд на тэрыторыі пяці ўсходніх абласцей Беларусі (паводле тагачаснага адміністрацыйна-тэрытарыяльнага падзелу). Для даследавання праблемы ўяўляе цікавасць 2-я глава першага тома, дзе ў межах апісання баявых дзеянняў партызан змешчаны невялікія паведамленні аб 20 баях з карнікамі, палова з якіх адбылася на тэрыторыі Мінскай вобласці. Найбольш фактаў прадстаўлена па партызанскім атрадзе пад камандаваннем М.П. Пакроўскага,

які правёў пяць баёў з акупантамі на тэрыторыі Міншчыны ў перыяд з лістапада 1941 г. і да сакавіка 1942 г. У кароткіх звестках аб баях паведамляецца ў асноўным пра страты ў жывой сіле падраздзяленняў карнікаў, якія панеслі яны ў баях з партызанскімі атрадамі і групамі. Выключэнне складае інфармацыя аб атрадах І.А. Яраша, Ц.Я. Ермаковіча, М.П. Шмырова, дзе паказаны наступствы баёў з пераўзыходзячымі сіламі акупантаў для саміх партызанскіх падраздзяленняў. У звестках аб некаторых баях адсутнічаюць дакладныя даныя аб часе і месцы іх правядзення, аб назве партызанскіх атрадаў (груп) і прозвішчах іх камандзіраў. У кнізе толькі ў агульным плане акрэслены тактычныя прыёмы, якія выкарыстоўвалі партызаны ў баях з карнікамі. Для даследавання праблемы карысным з'яўляецца змешчаны ў выданні матэрыялы аб парадку фарміравання гітлераўскім камандаваннем механізма правядзення карных акцый на тэрыторыі Беларусі ў пачатковы перыяд вайны [18, с. 94, 96–100, 129–130, 134, 144, 154, 158–159, 162, 180, 186, 191, 195, 203, 208, 217–219, 223, 254, 259, 315, 357].

Барацьба партызанскіх фарміраванняў супраць карнікаў у пачатковы перыяд Вялікай Айчыннай вайны ў пэўнай ступені паказана ў манаграфіях па гісторыі партызанскага руху, выдадзеных у 50–60-я гг. XX ст. У кнізе Р.Т. Аблавай «Это было в Белоруссии» (1957 г.) пэўную цікавасць уяўляе інфармацыя аб тым, што ўжо ў верасні 1941 г. гітлераўскае камандаванне стварыла пры 221-й ахоўнай дывізіі спецыяльны батальён для правядзення карных акцый супраць партызан, якія дзейнічалі ў раёне Крычава. У манаграфіі П.П. Ліпілы «КПБ – организатор и руководитель партизанского движения в Белоруссии в годы Великой Отечественной войны» (1959 г.) змешчана некалькі важных высноў агульнага характару, якія суадносяцца з тэмай даследавання. Адзначаецца,

што фарміраванне першых партызанскіх атрадаў і іх баявая дзейнасць адбывалася ва ўмовах бесперапыннага пераследу з боку буйных карных сіл гітлераўскіх захопнікаў. Згадваецца, што зімой 1941/1942 г. многія падраздзяленні народных мсціўцаў, знясіленыя цяжкімі баямі з карнікамі, не маючы пастаянных баз, магчымасцей папаўнення сваіх запасаў боепрыпасамамі, зброяй, харчамі, адзеннем, медыкаментамі, слаба звязаныя з насельніцтвам, распадаліся на дробныя групы, якія затым пераходзілі ў падполле ці накіроўваліся ў бок лініі фронту. На жаль, аўтар пацвярджае гэта толькі на прыкладзе атрада М.П. Шмырова, вымушанага прымяніць у пачатку зімы 1941/1942 г. ва ўмовах пераследу з боку двух батальёнаў карнікаў тактыку расчляннення сіл партызанскага падраздзялення, каб лягчэй было адарвацца ад акупантаў. У працах В.П. Раманоўскага ў межах даследавання сутнасці фашысцкага акупацыйнага рэжыму на тэрыторыі Беларусі прыводзяцца асобныя звесткі аб барацьбе партызан супраць карных акцый гітлераўцаў у пачатковы перыяд вайны. Так, у манаграфіі «Саўдзельнікі ў злачынствах» (1964 г.) аўтар адзначыў баявыя поспехі ў змаганні супраць гітлераўскіх захопнікаў 208-га партызанскага атрада, які зімой 1941/1942 г. змог адбіць усе карныя экспедыцыі акупантаў. У кнізе «Супраць фальсіфікацыі гісторыі савецкага партызанскага руху» (1962 г.) паказаны некаторыя тактычныя прыёмы, прымененыя партызанамі падчас правядзення гітлераўцамі карнай экспедыцыі «Прыпяцкія балоты» на тэрыторыі Палескай і Пінскай абласцей [1, с. 24; 10, с. 38, 41–42, 47; 14, с. 129; 15, с. 37–38].

Для даследавання праблемы значную цікаvasць уяўляюць архіўныя дакументы і матэрыялы, уключаныя ў першы том «Всенародное партизанское движение в Белоруссии в годы Великой Отечественной войны (июнь 1941– июль 1944)». Пры аналізе выдання выяўлена 17 дакументаў (дакладныя запіскі, дзённікі, загады, справаздачы, даведкі) са звесткамі аб баях першых партызанскіх атрадаў і груп з карнымі экспедыцыямі на тэрыторыі Віцебскай, Гомельскай, Магілёўскай, Мінскай, Палескай і Пінскай абласцей з верасня 1941 г. і да пачатку сакавіка 1942 г. Да 40 працэнтаў такіх дакументаў і матэрыялаў адносіцца да Мінскай вобласці. Звесткі з аб баях з карнікамі атрадаў А.Д. Сяргеева, Д.І. Самсонава, А.І. Далідовіча, групы Е.Т. Хаўкіна раней у гістарыяграфіі не выкарыстоўваліся. Вартасць апублікаваных дакументаў з фрагментамі змагання партызан з карнымі акцыямі ў тым, што амаль усе яны былі складзены ў канцы 1941 г. і на працягу 1942 г. на акупаванай тэрыторыі Беларусі [6, с. 122–123, 128–129, 132, 145, 150, 243; 277–279, 305–306, 313, 350, 355, 482–483, 496–497, 508, 542, 544].

Невялікі па аб'ёме фрагментарны матэрыял аб барацьбе партызанскіх падраздзяленняў супраць карных акцый германскіх войск на тэрыторыі Беларусі ў пачатковы перыяд вайны сустракаецца ў фундаментальных выданнях 70–80-х гг. XX ст. У прадстаўленых фактах каштоўнасць уяўляе найперш інфармацыя аб месцы і часе баёў з карнікамі, аб тактычных прыёмах і ступені напружанасці баявых дзеянняў. У раздзеле «Баявая дзейнасць партызан і падпольшчыкаў» IV тома «Гісторыі Беларускай ССР» (1975 г.) са спасылкай на архіўныя дакументы паведамляецца аб жорсткіх баях тураўскіх, лельчыцкіх і столінскіх партызан супраць карнікаў каля вёсак Копішча і Баравое Лельчыцкага раёна. У раздзеле «Создание отрядов и групп» першага тома выдання «Всенародная борьба в Белоруссии против немецко-фашистских захватчиков в годы Великой Отечественной войны» ўказана, што атрад М.П. Шмырова з надыходам зімы 1941/1942 г. з прычыны пастаянных баёў з карнікамі быў вымушаны падзяліцца на невялікія групы, адна з якіх у снежні 1941 г. у няроўным баі была разгромлена акупантамі.

У паведамленні аб Багушэўскім атрадзе згадана, што ў лістападзе 1941 г., адбіваючыся ад пераследу буйных сіл карнікаў, партызаны выйшлі ў Смаленскую вобласць. У раздзеле «Партизанские удары по врагу» згадваецца аб жорсткіх баях партызан з карнікамі ў другой палове жніўня 1941 г. на поўдні і поўначы ад Мінска, а таксама ў раёне, абмежаваным з захаду ракой Беразіной, а з усходу – дарогай Барысаў – Лепель. Тут пералічаны злучэнні, часці і падраздзяленні, якія былі кінуты гітлераўскім камандаваннем летам – восенню 1941 г. для правядзення карных экспедыцый супраць партызан і насельніцтва на тэрыторыі Беларусі. У трэцім томе згаданага выдання ў раздзеле пра баявую садружнасць партызан брацкіх рэспублік ёсць інфармацыя аб Чэрыкаўскім атрадзе і групе П.А. Федарэнкі, што ў пачатку зімы 1941/1942 г. з-за пераследу з боку карнікаў перамясціліся ў бранскія лясы і атрымалі там прытулак і дапамогу ад мясцовых партызан. У звестках аб атрадзе М.П. Шмырова паведамляецца, што ў першую ваенную зіму, дзякуючы смаленскім партызанам, ён змог адарвацца ад пераследу гітлераўскіх акупантаў [4, с. 110, 116, 151–152; 5, с. 344–345; 7, с. 198].

У калектыўных працах «Витебское подполье» (1974 г.), «Без линии фронта» (1979 г.) барацьба партызан з карнымі экспедыцыямі ў 1941 – пачатку 1942 г. паказваецца толькі ў межах акупаванай тэрыторыі Віцебскай вобласці. У выданні «Витебское подполье» новай з'яўляецца інфармацыя пра бой з карнікамі ў раёне вёскі Ваяводкі адной з падпольных груп Віцебска (кіраўнік М.А. Купалаў), якая выходзіла з горада для стварэння партызанскага

атрада. У кнізе «Без лініі фронту» пададзены прыклады тактычных прыёмаў, якія выкарыстоўвалі атрады М.П. Шмырова, імя В.П. Чкалава, Багушэўскага, Мехаўскага і Бешанковіцкага раёнаў падчас змагання з карнымі акцыямі праціўніка на поўначы і ўсходзе Віцебскай вобласці на працягу верасня – снежня 1941 г. Акрамя таго, аўтары прасачылі лёс гэтых атрадаў пасля таго, як яны па тых ці іншых прычынах не мелі магчымасцей працягваць барацьбу з акупантамі ў месцы сваёй дыслакацыі [9, с. 21–23, 28, 40–41; 13, с. 39].

Рознапланавы матэрыял аб змаганні партызанскіх сіл з карнікамі ў пачатковы перыяд вайны ўтрымліваецца ў манаграфіі А.Ф. Хацкевіча і Р.Р. Кручка «Становление партизанского движения в Белоруссии и дружба народов СССР» (1980 г). Па-першае, у кнізе прыведзены звесткі аб гераічнай барацьбе партызан супраць карных акцый гітлераўцаў у паўднёвых і паўднёваўсходніх раёнах Беларусі ў верасні – кастрычніку 1941 г. Паказаны партызанскія атрады, якія ў выніку вялікіх страт у асабовым складзе пасля цяжкіх баёў з пераўзыходзячымі сіламі карнікаў былі вымушаны зусім спыніць сваю дзейнасць або падзяліліся на групы і перайшлі на нелегальнае становішча ці накіраваліся на ўсход для выхаду ў савецкі тыл. Што датычыцца інфармацыі па іншых рэгіёнах Беларусі, то вядома толькі пра атрады М.П. Шмырова і Багушэўскі, якія з прычыны пераследу карнікаў перамясціліся ў Смаленскую вобласць. Па-другое, у працы змешчаны ўзяттыя з архіўных дакументаў фрагменты аб карнай экспедыцыі «Прыпяцкія балоты». У адным з іх указана, што некаторыя партызанскія атрады ў раёне Любані, Старобіна, Даманавіч, Парыч, Петрыкава, Капаткевічаў, возера Чырвонае на працягу дзвюх гадзін вытрымлівалі баі з рэгулярнымі нямецкімі часцямі. У якасці прыкладу названы бой 29 жніўня 1941 г. у раёне Даманавіч, калі партызаны аказалі карнікам моцнае агнявое супраціўленне, а затым падзяліліся на невялікія групы і сышлі на паўднёвы ўсход. Акрамя таго, у манаграфіі ёсць інфармацыя, што адначасова з карнай экспедыцыяй «Прыпяцкія балоты» гітлераўцы правялі акцыі ў партызанскіх раёнах Брэсцкай, Баранавіцкай, Віцебскай, Магілёўскай, Мінскай і іншых абласцей. Па-трэцяе, у кнізе ўказана, якія сілы праціўніка па стане на 1 верасня 1941 г. былі размешчаны ў Беларусі для аховы гітлераўскіх камунікацый, ліквідацыі партызанскага руху і масавага знішчэння насельніцтва [17, с. 71–74, 156, 235, 237, 242].

У манаграфіі Я.С. Паўлава «В суровом сорок первом» (1985 г.) змешчана інфармацыя па Пінскай вобласці, дзе акупанты здзейснілі серыю карных акцый супраць партызан і насельніцтва. Аўтар адзначае, што з прычыны перавагі ворага ў жывой сіле і ўзбраенні, а таксама з-за

недахопу ў народных месціўцаў баявога вопыту, шмат якія падпольныя партыйныя органы і падраздзяленні партызан былі знішчаны, рассяяны ці выцеснены за лінію фронту. Пры гэтым аўтар спасылаецца на ўжо вядомыя звесткі аб трагічным лёсе Столінскага атрада, калі ў няроўным баі з карнікамі ў канцы верасня 1941 г. загінула частка партызан падраздзялення, у тым ліку сакратар падпольнага Пінскага абкама КП(б)Б П.Г. Шапавалаў, а ўцалелыя накіраваліся ў бок лініі фронту [11, с. 168].

Важнае значэнне для даследавання гісторыі партызанскіх атрадаў, якія змагаліся з карнікамі ў 1941–пачатку 1942 г., маюць кароткія арганізацыйныя і баявыя характарыстыкі аб гэтых падраздзяленнях у энцыклапедычных і даведчаных выданнях. Першым такім выданнем стаў восьмы том Беларускай савецкай энцыклапедыі (1975 г.). У ім змешчана 17 артыкулаў аб партызанскіх брыгадах і асобных партызанскіх атрадах, у якіх сустракаюцца паведамленні аб удзеле падраздзяленняў (па Віцебскай вобласці – 3, па Магілёўскай – 4, па Пінскай – 4, па Палескай – 6) у барацьбе з карнікамі ў пачатковы перыяд вайны. Акрамя звестак аб часе стварэння атрадаў, іх камандным складзе і баявой дзейнасці, у артыкулах утрымліваецца інфармацыя аб тым, якім чынам баі з пераўзыходзячымі сіламі карнікаў паўплывалі на далейшы лёс гэтых падраздзяленняў. З артыкулаў аб брыгадах і асобных падраздзяленнях, змешчаных у кнізе «Партизанские формирования Белоруссии в годы Великой Отечественной войны» (1983 г.), вынікае, што ў барацьбе з карнымі экспедыцыямі германскіх войск у 1941–пачатку 1942 г. прымалі ўдзел 29 партызанскіх атрадаў і груп з Віцебскай, Гомельскай, Магілёўскай, Мінскай, Пінскай і Палескай абласцей. Новыя звесткі аб змаганні партызан з карнікамі на тэрыторыі Беларусі ў пачатковы перыяд вайны ёсць у энцыклапедыі «Беларусь у гады Вялікай Айчыннай вайны, 1941–1945» (1990 г.). Так, у яе ўключаны артыкул аб партызанскім атрадзе (камандзір В. Папоў), які раней не згадваўся ў гістарыяграфіі. Падраздзяленне было створана з ваеннаслужачых-акружэнцаў і дзейнічала на тэрыторыі Барысаўскага і Халопеніцкага раёнаў, а пасля працяглых баёў з карнікамі 4 лістапада 1941 г. каля вёскі Каменка Халопеніцкага раёна выйшла асобнымі групамі ў раён сваіх ранейшых баз. Адна з груп на чале з былым старшынёй Барысаўскага гарвыканкама М.І. Кудзіновічам улілася ў атрад І.А. Яраша. Новай з’яўляецца інфармацыя аб удзеле атрада імя В.П. Чкалава ў баях з карнікамі на тэрыторыі Расонскага раёна ў верасні 1941 г. У паведамленнях аб партызанскіх атрадах Багушэўскім, І.А. Яраша, Д.А. Журбы ёсць удакладненні часу, месца і вынікаў баёў гэтых падраздзяленняў з карнымі сіламі [2, с. 121, 128, 136, 147, 219, 234,

240, 242–243, 250–253; 3, с. 465–466, 469, 471, 474; 12, с. 227, 240, 338, 410, 429–430, 509–511, 595–596, 598, 622–623, 648, 667–668].

3 выданняў, якія выйшлі ў постсавецкі перыяд, матэрыял па тэме даследавання змешчаны ў манаграфіі К.І. Дамарада «Партийное подполье и партизанское движение в Минской области, 1941–1944» (1992 г.) і брашуры А.А. Філімонава «В едином боевом строю» (2005 г.). У кнізе К.І. Дамарада падаюцца ўзятыя з архіўных дакументаў новыя звесткі аб барацьбе партызан з карнымі акцыямі ў 1941–пачатку 1942 г. на ўсходзе і поўдні Мінскай вобласці. Так, ёсць інфармацыя аб тым, што падчас карнай экспедыцыі сіламі дывізіі СС з прымяненнем артылерыі і танкаў на тэрыторыі Любанскага і Глускага раёнаў з 11 па 28 лістапада 1941 г. атраду А.І. Далідовіча і суседнім падраздзяленнем удалося пазбегнуць сур'ёзных страт у жывой сіле ў выніку падтрымкі з боку мясцовага насельніцтва, якое своечасова папярэдзвала партызан аб з'яўленні акупантаў. Прыкладам паспяховых аперацый партызан супраць карных акцый у пачатковы перыяд вайны з'яўляюцца баі 208-га атрада (камандзір В.І. Нічыпаровіч) 5–7 сакавіка 1942 г. у Кліноцкім лесе Чэрвеньскага раёна. Аўтар манаграфіі ўключыў новы матэрыял пры апісанні баёў атрада І.А. Яраша з батальёнам карнікаў у канцы лютага 1942 г. у раёне Барысава, у выніку чаго партызанскае падраздзяленне панесла вялікія страты і спыніла існаванне. У калектыўнай працы «В едином боевом строю» дадзена разгорнутая інфармацыя аб баявых дзеяннях на акупаванай тэрыторыі Беларусі і Смаленшчыны партызанскіх груп, на якія падзяліўся атрад М.П. Шмырова з прычыны пераследу буйных сіл карнікаў. У брашурцы таксама згадана аб перамяшчэнні з Магілёўскай вобласці на тэрыторыю бранскіх лясоў падпольнай групы П.А. Федарэнкі і Чэрыкаўскага партызанскага атрада Г.А. Храмовіча, якія такім чынам глыбокай восенню 1941 г. ратаваліся ад карных акцый акупантаў [8, с. 64–65, 68, 70; 16, с. 26–27].

У выніку праведзенага аналізу ўстаноўлена, што ў айчынай і замежнай гістарыяграфіі яшчэ няма працы з абагульняльным матэрыялам аб баявых дзеяннях першых партызанскіх фарміраванняў супраць карнікаў на акупаванай тэрыторыі Беларусі ў 1941–пачатку 1942 г. У выданых па гісторыі партызанскага руху ўтрымліваецца невялікая колькасць звестак аб баях партызан з карнікамі ў пачатковы перыяд вайны на тэрыторыі Віцебскай, Магілёўскай і Гомельскай абласцей і практычна адсутнічаюць яны ў дачыненні да заходніх рэгіёнаў Беларусі. Нават інфармацыя аб змаганні партызан з гітлераўскімі акупантамі падчас карнай экспедыцыі «Прыпяцкія балоты» носіць агульны характар. Відавочна, што для раскрыцця тэмы барацьбы

партызанскіх падраздзяленняў супраць карных экспедыцый у 1941 – пачатку 1942 г. неабходна звярнуцца да мемуарнай літаратуры, кнігі «Памяць» і архіўных дакументаў.

ЛІТАРАТУРА І КРЫНІЦЫ

1. Аблова, Р.Т. Это было в Белоруссии / Р.Т. Аблова. – М. : Мол. гвардия, 1957. – 192 с.
2. Беларуская савецкая энцыклапедыя : у 12 т. / АН БССР : рэдкал. : П.У. Броўка (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск: БелСЭ, 1969–1975. – Т. 8: Паддубнікі – Рабкі / П.У. Броўка [і інш.]. – 1975. – 676 с.
3. Беларусь у Вялікай Айчыннай вайне, 1941–1945: энцыклапедыя / Беларусь. Сав. Энцыкл. рэдкал.: І.П. Шамякін (гал. рэд.). – Мінск: БелСЭ, 1990. – 680 с.
4. Всенародная борьба в Белоруссии против немецко-фашистских захватчиков в годы Великой Отечественной войны: в 3 т. / Л. Аржаева [и др.]; редкол.: А.Т. Кузьмин [и др.]. – Минск: Беларусь, 1983–1985. – Т. 1 / редкол.: И.М. Игнатенко [и др.]. – 1983. – 591 с.
5. Всенародная борьба в Белоруссии против немецко-фашистских захватчиков в годы Великой Отечественной войны: в 3 т. / Л. Аржаева [и др.]; редкол.: А.Т. Кузьмин [и др.]. – Минск: Беларусь, 1983–1985. – Т. 3 / Л.В. Аржаева [и др.]; редкол.: А.Н. Мацко [и др.]. – 1985. – 531 с.
6. Всенародное партизанское движение в Белоруссии в годы Великой Отечественной войны (июнь 1941 – июль 1944): док. и материалы: в 3 т. – Минск: Беларусь, 1967–1982. – Т. 1: Зарождение и развитие партизанского движения в первый период войны (июнь 1941–ноябрь 1942). – 1967. – 744 с.
7. Гісторыя Беларускай ССР : у 5 т. / гал. рэд. калегія: І.М. Ігнаценка [і інш.]. – Мінск: Навука і тэхніка, 1972–1975. – Т. 4: Беларусь напярэдадні і ў гады Вялікай Айчыннай вайны Савецкага Саюза (1938–1945 гг.) / рэдкал.: І.С. Краўчанка (гал. рэд.) [і інш.]. – 1975. – 640 с.
8. Доморада, К.И. Партизанское подполье и партизанское движение в Минской области, 1941–1944 / К.И. Доморада. – Минск: Навука і тэхніка, 1992. – 413 с.
9. Жилинин, Я.А. Без линии фронта / Я.А. Жилинин, И.Б. Позняков, В.И. Лузгин. – 2-е изд., испр. и доп. – Минск: Беларусь, 1979. – 382 с.
10. Липило, П.П. КПБ – организатор и руководитель партизанского движения в Белоруссии в годы Великой Отечеств. войны / П.П. Липило – Минск: Госиздат БССР, 1959. – 260 с.
11. Павлов, Я.С. В суровом сорок первом / Я.С. Павлов. – Минск: Беларусь, 1985. – 272 с.
12. Партизанские формирования Белоруссии в годы Великой Отечественной войны (июнь 1941–июль 1944): краткие сведения об орг. структуре партиз. соединений, бригад (полков), отрядов (батальонов) и их личным составе / А.Л. Манаенков – Минск: Беларусь, 1983. – 765 с.
13. Похомов, Н.И. Витебское подполье / Н.И. Похомов, Н.И. Дорофеевко, Н.В. Дорофеевко. – Минск: Беларусь, 1974. – 248 с.
14. Раманоўскі, В.П. Саўдзельнікі ў злачынствах / В.П. Раманоўскі. – Мінск: Беларусь, 1964. – 327 с.
15. Раманоўскі, В.П. Супраць фальсіфікацыі гісторыі савецкага партызанскага руху / В.П. Раманоўскі. – Мінск: Беларусь, 1962. – 88 с.
16. Филимонов, А.А. В едином боевом строю: о совместных действиях русских, белорусских, украинских, литовских, латышских, молдавских партизан / А.А. Филимонов, А.Д. Титов, Н.И. Эполетов // Нац. акад. наук Беларуси, Ин-т ист. Беларуси; ред. А.М. Литвин. – Минск, 2005. – 126 с.
17. Хацкевич, А.Ф. Становление партизанского движения в Белоруссии и дружба народов СССР / А.Ф. Хацкевич, Р.Р. Крючок. – Минск: Наука и техника, 1980. – 320 с.
18. Цанав, Л. Всенародная партизанская война в Белоруссии против фашистских захватчиков / Л. Цанав – Минск: Госиздат БССР. – Ч. 1. Зарождение и развитие партизанского движения. – 1949. – 415 с.

SUMMARY

In this article the problem of demonstration of historiography of partisan divisions struggle with retaliatory actions of the German armies on an occupied territory of Belarus in 1941 and beginning of 1942 is investigated. The author has analyzed fundamental and collective editions, monographies, encyclopedic and reference

books. Attention is paid to the editions which to more or less extent include information on partisans battles against chasteners in the initial war period. In this article the conclusion is made that up till now this theme hasn't

been complexly investigated in historiography, but presented only by displaying separate fighting episodes.

Паступіў ў рэдакцыю 06.03.2012 г.

УДК 94(476):[331.55:63]«192/194»

В.А. Йоцюз,

аспірант кафедры гісторыі Беларусі БДПУ

ФАРМІРАВАННЕ АДМІНІСТРАЦЫЙНА-ПРАВАВОЙ АСНОВЫ СЕЛЬСКАГАСПАДАРЧАГА ПЕРАСЯЛЕННЯ Ў БССР (1920 – ПАЧАТАК 1940-х гг.)

Пытанне аб стварэнні і функцыянаванні адміністрацыйна-прававой асновы дзяржаўнай перасяленчай палітыкі 1920 – пачатку 1940-х гг. у савецкай і постсавецкай гістарыяграфіі не з'яўляўся прадметам спецыяльных даследаванняў. Асобныя аспекты праблемы разглядаліся ў працах М.І. Платунова, Я.Б. Шабадоева і інш [2, с. 19]. Аднак асаблівасці адміністрацыйна-прававой асновы сельскагаспадарчага перасялення ў БССР не знайшлі адлюстравання ў гістарычнай літаратуры.

Мэтай даследавання з'яўляецца раскрыццё працэсу станаўлення прававой базы савецкай перасяленчай палітыкі, а таксама стварэнне і функцыянаванне перасяленчых органаў.

Перасяленне насельніцтва ў 1920 – пачатку 1940-х гг. было агульнадзяржаўнай справай і закранала патрэбы савецкіх рэспублік. Створаныя саюзныя органы па перасяленні засяродзілі ў сваіх руках кіраўніцтва, распрацоўку планаў перасялення, а таксама падрыхтоўку зямельных фондаў. Асаблівасцю перасяленчай палітыкі ў БССР было тое, што яна ажыццяўлялася на аснове нарматыўна-прававой базы РСФСР ці агульнасаюзных дакументаў па перасяленні.

Фарміраванне адміністрацыйна-прававой асновы савецкай перасяленчай палітыкі пачалося пасля кастрычніцкіх падзей 1917 г. На II з'ездзе Саветаў быў створаны Рабоча-Сялянскі ўрад, у складзе якога ўтвараўся Наркамат земляробства, а таксама прыняты Дэкрэт аб зямлі. Восьмы пункт другога раздзела Дэкрэта абвяшчаў: «Калі ў асобных мясцовасцях зямельнага фонду будзе недастаткова для задавальнення ўсяго мясцовага насельніцтва, то лішак насельніцтва будзе пераселены» [10, с. 28]. Пры гэтым дзяржава брала на сябе арганізацыю перасялення і забеспячэнне перасяленцаў.

Працягам Дэкрэта «Аб зямлі» стаў Дэкрэт «Аб сацыялізацыі зямлі», прыняты УЦВК 19 лютага 1918 г. У дакуменце падкрэслівалася гатоўнасць дзяржавы браць на сябе выдаткі па правядзенні перасяленчых мерапрыемстваў, а таксама рэгламентаваўся парадак правядзення перасялення: фарміраванне перасяленчых

кантынгентнаў, патрабаванні да каланізацыйнага фонду [9].

Адсутнасць магчымасці ў кароткія тэрміны стварыць савецкі перасяленчы апарат прымусіла бальшавіцкі ўрад выкарыстоўваць для кіраўніцтва перасяленнем царскія перасяленчыя ўстановы. Кіруючая роля ў іх арганізацыі адводзілася перасяленчаму ўпраўленню, якое з'яўлялася адным з падраздзяленняў Наркамзема. У месцах выхаду перасяленцаў ствараліся асведамляльна-каланізацыйныя бюро, якія займаліся размеркаваннем перасяленчых патокаў, дапамагалі ў арганізацыі пераезду, а таксама праводзілі тлумачальную работу сярод тых, хто жадае перасяліцца [18, с. 37]. У месцах ўсялення праца па арганізацыі перасялення ўскладалася на створаны да рэвалюцыі перасяленчы апарат (прадстаўлены аддзеламі перасялення пры губернскіх зямельных упраўленнях) [2, с. 90].

У БССР пастаянны Наркамзем быў утвораны толькі ў канцы 1920 г., на які было ўскладзена сярод іншага і перасяленчая справа [7, с. 2]. Непасрэдна планаваннем і правядзеннем перасяленчых мерапрыемстваў займалася упраўленне землеўпарадкавання і меліярацыі зямель пры НКЗ БССР [12, л. 37].

Звяржэнне Савецкай улады за Уралам, актывізацыя Грамадзянскай вайны, а затым і пачатак польска-савецкай вайны адклалі перасяленчае пытанне на другі план. У сувязі з гэтым была праведзена рэарганізацыя цэнтральных перасяленчых органаў. Перасяленчае ўпраўленне было ўключана ў аддзел землеўпарадкавання НКЗ. Асведамляльна-каланізацыйныя бюро былі скасаваны, а губернскія зямельныя аддзелы засяродзіліся на ўнутраным рассяленні [18, с. 42].

Заканчэнне Грамадзянскай і Польска-савецкай войнаў зноў вылучыла на парадак дня пытанне аб перасяленні. У структуры Наркамата земляробства РСФСР 3 сакавіка 1921 г. было створана Цэнтральнае ўпраўленне землеўпарадкавання. Падраздзяленне было створана для агульнага кіраўніцтва і кантролю за